

Ագրո- քաղաքական Խնդիրներ

Գյուղատնտեսական
կենսաբազմազանության
պահպանման և
օգտագործման ազգային
քաղաքականության
վերլուծություն

Այս հրատարակությունը (խմբագրությունը) ներկայացնում է <<Հայաստանի
գյուղական համայնքներում ագրոկենսաբազմազանության պահպանության
և օգտագործման միջոցով կենսապայմանների բարելավում>> ծրագրի
արդյունքների մի մասը: Գլխավոր հեղինակական Հիմնադրամի (ԳՀՀ) կողմից
աջակցվող սույն ծրագիրը համակարգվում է Բիովերսիթի Ինթերնաշնալի
(IPGRI) կողմից ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ծրագրի իրականացման
աջակցությամբ (UNEP):

Ցանկ

Ագրարային ոլորտ	Ошибка! Закладка не определена.
ՀՈՂԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ	4
Պատմական ակնարկ	9
ՀՀ ագրարային ոլորտի ներկայիս իրավիճակ	10
Կառավարման համակարգը:	13
Իրավական հիմքերը:.....	14
Վարչական ռեգիստրի վարումը:.....	14
Հասարակության հետ համագործակցությունը:	15
Գյուղատնտեսական կոոպերացիա:.....	15
Երաշխավորված գին:.....	15
Արտահանման խթանումը:	16
Գյուղատնտեսության տեխնիկական վերազինումը և տեխնիկայի արդյունավետ օգտագործումը:.....	16
Զերմոցային տնտեսություններ	17
Իրացման գործոն	18
Բնական աղետներ	18
Հիմնախնդիրներ և խոչընդոտներ	19
Հող:.....	19
Ոռոգում:.....	21
Կրթություն, խորհրդատվություն, գիտություն, վերապատրաստում:	23
Վերամշակում:	23
Այլ խոչընդոտներ:	24
Առաջընթացի հնարավորություններ	25
Հողի որակի և կառավարման բարելավում:	25
Ոռոգման բարելավում:.....	26
Գիտակրթական համակարգ:.....	27
Վերամշակում:.....	28
Կոոպերացիա, կենսաբազմազանության պահպանում, անտառների համատեղ օգտագործում:.....	28
Ագրոտուրիզմ:.....	29
Արտաքին տարբերակ:.....	30

Ներքին տարբերակ:	30
Վերականգնվող էներգիայի հնարավորությունները:.....	30
Հետագա աղակալման կանխումը և աղուտների օգտագործումը:.....	31
Եզրակացություն.....	31

ԱԳՐԱՐԱՅԻՆ ՈԼՈՐՏ

Ագրարային ոլորտն ազգային տնտեսության այն ճյուղերի ամբողջությունն է, որոնք զբաղվում են գյուղատնտեսական արտադրանքի արտադրությամբ, վերջինիս պահպանման, հումքի վերամշակման և իրացման աշխատանքներով: Այն ամբողջանում է «ագրոպարենային համակարգ» հասկացության մեջ, որն իր մեջ ներառում է հետևյալ 3 ոլորտները՝

1. Առաջինը բուն գյուղատնտեսությունն է, որը զբաղվում է գյուղատնտեսական մթերքների արտադրությամբ,
2. Երկրորդն այն ճյուղերի ամբողջությունն է, որոնք զբաղվում են գյուղատնտեսական արտադրանքի մթերման, վերամշակման, պահպանման և իրացման աշխատանքներով,
3. Երրորդը ենթակառուցվածքներն են՝ ճանապարհատրանսպորտային տնտեսություն, կապ, նյութատեխնիկական մատակարարում և սպասարում, պահպանման համակարգ և այլն:

Գյուղատնտեսական արտադրության վարումը Հայաստանում, պայմանավորված է արտադրության սեզոնայնությամբ, բերքատվության պարբերականությամբ, բնական պայմաններով, կապիտալ ներդրումների հատուցման ցածր մակարդակով և այլն: Տնտեսության այլ ճյուղերի հետ համեմատած՝ վերը նշված ռիսկերը գյուղատնտեսությանը դնում են առավել դժվար կացության մեջ, որի պատճառով գյուղատնտեսությունն ավելի շատ ունի պետական մեծամասշտաբ հովանավորության կարիք:

Պետության աջակցությունը գյուղատնտեսությանն իրականացվում է բազմաթիվ եղանակներով ու միջոցներով: Գյուղատնտեսության պետական կարգավորումը ուղղված է՝

1. Թուլացնելու բնակչության սոցիալական լարվածությունը,

2. Կայուն գների միջոցով մի կողմից ապահովելու ֆերմերների նվազագույն եկամուտը, մյուս կողմից թույլ չտալու արտադրության ծավալների այնպիսի կտրուկ փոփոխություններ, որոնք կարող են առաջացնել ճգնաժամային իրավիճակներ,
3. Պետական հսկողություն սահմանելու հողօգտագործման համակարգի և մթերքի որակի վրա, շրջակա միջավայրի պահպանության, գյուղմթերքներ արտադրողների և սպառողների անվտանգության ապահովման համար:

Թվարկված միջոցառումների իրականացման համար պետությունը տնտեսության կարգավորումն իրականացնում է օրենսդրորեն կարգավորված վարչական մեխանիզմներով և տնտեսվարման այնպիսի լծակներով, ինչպիսիք են՝

1. Բյուջետային դոտացիաների և հատուցումների վճարումը,
2. Ֆերմերային ցածր տոկոսադրույքով կամ երաշխիքային վարկերի տրամադրումը,
3. Պետական գնման երաշխավորման սահմանումը,
4. Պետական նպատակային ծրագրերի մշակումն ու իրականացումն առանձին ճյուղերի և շրջանների համար,
5. Հողերի՝ որոշ ժամանակով կոնսերվացումը,
6. Գյուղմթերքների ներմուծման կամ արտահանման խրախուսումը և այլ միջոցառումներ՝ պայմանավորված երկրի առանձնահատկություններով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀՈՂԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ

ԳԼՈՒԽ 3.

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԵՐ

Հոդված 9. Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի հասկացությունը և կազմը

1. Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր են համարվում գյուղատնտեսական կարիքների համար առանձնացված և գյուղատնտեսական գործունեություն ծավալելու նպատակով գյուղատնտեսական մշակաբույսերի մշակման, բազմամյա տնկարկների հիմնման, խոտհնձի, անասունների արածեցման, ինչպես նաև գյուղատնտեսական այլ նպատակների համար նախատեսված հողատեսքերը:
2. Գյուղատնտեսական նշանակության հողերը, ըստ հողատեսքերի, բաժանվում են՝
 - վարելահողերի.
 - բազմամյա տնկարկների.

- խոտհարքների.
- արոտավայրերի.
- այլ հողատեսքերի:

3. Գյուղատնտեսական հողատեսքերը ենթակա են հատուկ պահպանության: Այդ հողերի փոխադրումը ոչ գյուղատնտեսական նշանակության հողերի թույլատրվում է բացառիկ դեպքերում՝ սույն օրենսգրքի 7-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի օգտագործման կարգը որոշում են հողամասերի սեփականատերերը, օգտագործողները՝ հողերի բնական գյուղատնտեսական շրջանացման, հողերի գոտիավորման և օգտագործման սխեմաներին և հողաշինարարական այլ փաստաթղթերին ու նորմատիվ իրավական ակտերին համապատասխան:

4. Գյուղատնտեսական բարձրարժեք հողատեսքերի փոխադրումն ավելի ցածրարժեք հողատեսքերի իրականացվում է համայնքի ղեկավարի թույլտվության հիման վրա՝ կառավարության սահմանած կարգով:

ՀՀ ընդհանուր տարածքի շուրջ 40%-ը գյուղատնտեսության համար պիտանի չէ: Գյուղատնտեսական օգտագործելի հողատարածքները կազմում են 2043801.4 հա, ներառյալ՝

Հողատարածք, Գործառնական նշանակություն	Ընդամենը Հայաստանի Հանրապետությունում (հեկտար)					
	Օտարերկրյա պետությունների, կազմակերպությունների և ՀՀ հատուկ կացություն ունեցող անձանց	Մեփականության սուբյեկտ				Ընդամենը
		ՀՀ քաղաքացիների	ՀՀ իրավաբանական անձանց	Համայնքային	Պետական	
				Ընդամենը	Ընդամենը	
Վարելահողեր	174.9	321576.6	2844.2	108749.1	12620.9	445965.6
Այդ թվում՝ պտղատու այգիներ	26.8	18227.5	646.5	1542.3	22.6	20465.6
Խաղողի այգիներ	14.6	12981.8	730.5	596.9	0.9	14324.6
Այլ բազմամյա	0.0	1.9	0.0	25.0	0.0	26.9
Բազմամյա տնկարկներ, ընդամենը	41.6	31211.1	1377.0	2164.2	23.5	34817.2
Խոտհարքներ	7.1	54625.7	303.4	35745.3	30360.6	121042.1
Արոտավայրեր	240.6	18243.2	11810.4	567060.5	453494.4	1050849.1

Այլ հողատեսքեր	62.9	10418.5	3514.2	243751.1	133380.8	391127.4
Ընդամենը	526.8	436075.2	19849.0	957470.3	629880.1	2043801.4

Գյուղատնտեսական հողահանդակները պահանջում են ոռոգման հիմնարար համակարգեր, ընդ որում՝ ներկայումս ոռոգվում է վարելահողերի մոտ կեսը: Գյուղատնտեսության ոչ արդյունավետ կազմակերպումը հասցրել է բնապահպանական իրավիճակի վատթարացման՝

- Անբավարար է գործում դրենաժային համակարգը, և հատկապես Արարատյան դաշտում բարձր տոկոս է կազմում հողերի աղակալումը:
- Փոքր տնտեսությունները չեն պահպանում հողօգտագործման կանոնները:

Պետության կողմից իրականացվող ագրարային քաղաքականության տեսանկյունից պետության միջամտությունը պետք է ընդգրկի կարգավորման հետևյալ ոլորտները՝

1. Ագրոպարենային համալիրում տնտեսության մակրոտնտեսական կայունության ապահովումը,
2. Ագրարային շուկայի ձևավորումը՝ իր համապատասխան ենթակառուցվածքներով,
3. Պետական տեսչության մարմինների ձևավորումը, նաև տեխնիկայի անվտանգ օգտագործման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը,
4. Անհրաժեշտ օրենքների ընդունումը՝ մասնավոր-կամավոր կոոպերատիվների, գյուղատնտեսական շուկաների ազատ մրցակցության, հակամենաշնորհային քաղաքականության և որակի հսկման կառուցվածքների ստեղծման նպատակով:

Պատմական ակնարկ

Տասնամյակներ շարունակ երկրի ինդուստրացումն իրականացվում էր ի հաշիվ գյուղատնտեսության: Այդ և մի շարք այլ պատճառներով կոլտնտեսային հողօգտագործումը, պետական-ֆեոդալական հողօգտագործման յուրահատուկ տեսք էր ստացել, որի հետևանքով գյուղացին կորցրել էր տիրոջ զգացումը, արդյունավետ չէր օգտագործում տարիների ընթացքում ստեղծված արտադրական ներուժը, ցածր էր գյուղատնտեսական արտադրության սոցիալ-տնտեսական արդյունավետությունը, նվազել էին գյուղատնտեսական արտադրության զարգացման տեմպերը հատկապես 1980-ական թթ-ի երկրորդ կեսին: Հայաստանի գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի տարեկան միջին ծավալը 1986-1990 թթ. կազմել է 1981-1985 ծավալի 94,1%-ը: Համայնավարական-հանրային ագրարային համակարգի ճգնաժամի հիմնական պատճառը մասնավոր սեփականության և մասնավոր ձեռներեցության բացակայությունն էր: Հանրապետության ագրարային տնտեսությունում ստեղծված իրավիճակին մեծ հարված հասցրեց Սպիտակի 1988թ. երկրաշարժը: Դրա հետևանքները դրսևորվեցին ոչ միայն և ոչ այնքան նրանում, որ արտադրության

ծավալները զգալիորեն նվազեցին, այլ նրանում, որ տնտեսական նախկին կառույցները 1989-1990 թթ. գյուղատնտեսական արտադրության վերականգնման հարցում հայտնվեցին լիակատար անգործունակ վիճակում:

Այս տեսակետից նորանկախ 1991թ. հռչակած Հայաստանի Հանրապետության հողի սեփականաշնորհումը համապատասխանում էր ժողովրդի սպասումներին՝ այն պետք է վերականգներ մասնավոր գյուղացիական դասակարգը և նրա օգնությամբ գյուղատնտեսությունը դուրս բերելը ագրարային ճգնաժամից: Սակայն հողի սեփականաշնորհման ընթացքում թույլ տրվեցին մի շարք կոպիտ խախտումներ, որի հետևանքով Հայաստանի Հանրապետությունը ոչ միայն չհասցրեց դուրս գալ ագրարային ճգնաժամից, այլև նորաստեղծ ագրարային համակարգը հայտնվեց ավելի խոր ճգնաժամի մեջ:

ՀՀ ագրարային ոլորտի ներկայիս իրավիճակ

Տնտեսության ագրարային ոլորտի, մասնավորապես՝ գյուղատնտեսության առանձնահատկությունները պահանջում են պետական միջամտություն և կարգավորում: Վերջիններս իրականացվում են **վարչական** և **տնտեսական** եղանակներով: Տնտեսական կարգավորման հիմնական գործիքները պետական աջակցության տարբեր ծրագրերն ու հարկային լծակներն են:

Գյուղատնտեսության հիմնական առաքելությունը բնակչության պարենային անվտանգության ապահովումն ու բարեկեցության բարձրացումն է:

Այս հիմնադրույթը հաստատելու համար նշենք, որ ներկայումս ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի պետական աջակցության միջոցառումների և դրանց իրականացման ֆինանսական միջոցների զգալի հատվածը միտվում է ոչ այնքան ոլորտի զարգացմանը, որքան տնտեսական աճի խթանմանը:

Այսինքն՝ տնտեսական աճը միշտ չէ, որ ուղիղ համեմատական է տնտեսական զարգացման հետ: Տնտեսական **աճը** ենթադրում է կարճաժամկետ հատվածում, հիմնականում միանգամյա ազդեցության գործոններով համախառն արտադրանքի ավելացում, այնինչ **զարգացումը** նպատակաուղղված է երկարատև ժամանակահատվածում կայուն արդյունավետության ապահովմանը:

Գյուղատնտեսության ճյուղի կայուն զարգացման վրա դեռևս մեծ է բնական գործոնների ազդեցությունը: Այդ ռիսկերի կառավարման համար կարևոր նշանակություն ունեն երկարաժամկետ պետական աջակցության գործիքները, տեխնիկական, տեխնոլոգիական և ապահովագրական համակարգերի զարգացումը: Մինչդեռ, ՀՀ կառավարության ագրարային քաղաքականության միջոցառումների գերակշիռ մասը կրում են կարճաժամկետ՝ էպիզոդիկ բնույթ, որի պատճառով գյուղատնտեսական սուբյեկտների կողմից ակնկալվող արդյունք չեն ապահովում:

**ՀՀ գյուղատնտեսության պետական աջակցության քաղաքականության ուժեղ կողմերի,
թույլ կողմերի, սպառնալիքների և հնարավորությունների վերլուծությունը**

Ուժեղ կողմերը	Թույլ կողմերը
1. ՀՀ սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերում կարևորվում է գյուղատնտեսության պետական աջակցությունը: 2. ՀՀ պետական բյուջեում առանձին տոդոլ սահմանվում է գյուղատնտեսության պետական աջակցության ծրագրերի ֆինանսավորման գումարը: 3. ՀԲ-ն, ԳԶՄՀ-ն, ԱԶԲ-ն և այլ միջազգային տնտեսական կազմակերպություններ վարկային ծրագրեր են իրականացնում ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում: 4. ԱՄՆ, Ճապոնիայի, ՉԺՀ, Հնդկաստանի, ԵՄ և այլ երկրների դրամաշնորհային ծրագրերը իրականացվել են ագրարային ոլորտում: 5. Համաֆինանսավորման սկզբունքով պետությունը մասնակցել է այդ ծրագրերին: 6. Գյուղատնտեսությունը հռչակվել է գերակա ոլորտ:	1. «Գյուղատնտեսության մասին» ՀՀ օրենքի բացակայությունը: 2. Շահառուների կողմից պետական աջակցության ազդեցության ընկալման ցածր մակարդակը: 3. Պետական աջակցության և արտադրության վերջնական արդյունքների կապի թուլությունը: 4. Աջակցության գործիքների և կառուցակարգերի արդյունավետության ցածր մակարդակը: 5. Կոռուպցիոն ռիսկերը: 6. Վիճակագրական տվյալների և տեղեկատվության անբավարար հավաստիությունը: 7. Աջակցության ծրագրերին հատկացվող սահմանափակ միջոցները: 8. Աջակցության ծրագրերի անբավարար թափանցիկությունն ու հրապարակայնությունը: 9. Միջոցների արդարացի բաշխման առնչվող դժգոհությունները:
Սպառնալիքները	Հնարավորությունները
1. Գյուղատնտեսության ցածր մրցունակությունը: 2. Արտադրական ռեսուրսների (հող, ջուր, էներգիա և այլն) ոչ լիարժեք օգտագործումը: 3. Հողակտորների փոքր չափերը և մեծ կտրտվածությունը: 4. Պետության կողմից գյուղատնտեսության նկատմամբ «գերակա ոլորտին» յուրահատուկ հոգատարության բացակայությունը:	1. Թարմ և վերամշակված սննդամթերքի անարգել ու մեծածավալ արտահանումը ԵՏՄ երկրների շուկա: 2. ԵՏՄ երկրներից առանց մաքսատուրքի գյուղատնտեսական տեխնիկայի և այլ ներդրանքների ներմուծումը: 3. Զօգտագործվող հողային ռեսուրսների ներգրավումը արտադրական շրջանառության ոլորտ: 4. Արևահայաց լանջերի յուրացման

5. Արտահանման խթանման գործուն մեխանիզմների բացակայություն:	արդիական տեխնոլոգիաների ներդրման ծրագրի իրականացումը:
6. Ներքին շուկայի սահմանափակությունը և թույլ պաշտպանվածությունը:	5. Ջրամբարների շինարարության և ջրախնայողական տեխնոլոգիաների ներդրման պետական ծրագրի իրականացումը;
7. Կոոպերացիայի խթանման քաղաքականության բացակայությունը:	6. Կոոպերացիայի խթանման միջոցով փոքր տնտեսությունների փոքրածավալ արտադրանքի իրացման բացասական գործոնների հաղթահարումը:
8. Պետական աջակցության միջոցների անարդյունավետ օգտագործումը:	7. Օրգանական թափոնների վերամշակման միջոցով էներգիայի և պարարտանյութերի արտադրության զարգացումը:
9. Ջրախնայողական քաղաքականության և կառուցակարգերի ցածր արդյունավետությունը:	8. Փակ գրունտի բանջարաբուծության զարգացման ծրագրի իրականացումը:
10. Նորամուծական տեխնոլոգիաների ներդրման և արտաքին ուղղակի ներդրումների ներգրավման ոչ արդյունավետ քաղաքականությունը:	9. Վենչուրային սկզբունքով ագրովերամշակման և ագրոսերվիսի զարգացումը:

Կառավարման համակարգը

ՀՀ գյուղատնտեսության պետական կարգավորման կատարելագործումը պետք է նպատակաուղղվի երկարաժամկետ հատվածում ճյուղի զարգացմանը: Ներկայումս ագրարային քաղաքականություն, ըստ ենթադրությունների, մշակում և իրականացնում են տարբեր պետական կառավարման մարմիններ՝ ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունը (գյուղատնտեսություն, անտառային տնտեսություն), ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարությունը (գյուղական բնակավայրերի զարգացում, ոռոգման համակարգ), ՀՀ կառավարության աշխատակազմը (գյուղական կարողությունների և շուկայավարման հնարավորությունների ընդլայնում), ՀՀ կառավարությանը կից անշարժ գույքի պետական կադաստրը (հողային ռեսուրսների պահպանության և արդյունավետ օգտագործման մշտադիտարկում), ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությունը (ագրովերամշակման և լոգիստիկ համակարգի զարգացում), ՀՀ գիտության և կրթության նախարարությունը (գիտական ապահովում և մասնագիտական կադրերի պատրաստում), ՀՀ կենտրոնական բանկը (ապահովագրության և վարկավորման քաղաքականություն) և այլն, ինչը նվազեցնում է ոլորտի ամբողջական քաղաքականության մշակման, իրականացման և հաշվետվողականության արդյունավետությունը:

Իրավական հիմքերը

Հանրապետությունում գոյություն չունի որևէ իրավական ակտ, որով սահմանված լինեն պետական ագրարային քաղաքականությունը, դրա նպատակները սկզբունքները, ուղղությունները և այլն: Պետք է գյուղատնտեսության ոլորտում վերախմաստավորել պետության դերը՝ պասիվ բարեփոխողից վերածելով երկրի կայուն զարգացման մասնակցի և պատասխանատուի: Անհրաժեշտ է ձևավորել գյուղատնտեսության պետական աջակցության ամբողջական համակարգ: Տարբեր բնույթի սուբսիդիաների, դոտացիաների և արտոնությունների տրամադրումը պետք է դարձնել ագրարային քաղաքականության հիմնական նպատակը և բովանդակությունը: Այս բացը լրացնելու համար անհրաժեշտ է ընդունել «Գյուղատնտեսության մասին» ՀՀ օրենքը, որով կսահմանվի՝

- Գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման պետական քաղաքականությունը, դրա նպատակները, սկզբունքները, ուղղությունները, իրականացման միջոցները,
- Պետական քաղաքականությունը գյուղատնտեսական արտադրանքի, հումքի և պարենամթերքի շուկայի կարգավորման բնագավառում, []
- Գյուղատնտեսության ոլորտին պետական աջակցության տրամադրման սկզբունքները, ուղղությունները և մեխանիզմները,
- Գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման պետական ծրագիրը, դրա հաստատման կարգը և իրականացումը,
- Պետական ծրագրի ընթացքի և արդյունքների մասին ազգային զեկույցը, դրա բովանդակությունը և ներկայացման կարգը,
- Գյուղատնտեսության և գյուղի զարգացման բնագավառներում տեղեկատվական համակարգի ձևավորումը:

Վարչական ռեգիստրի վարումը

Կառավարման արդյունավետությունն էապես կախված է ոլորտի վերաբերյալ ճշգրիտ

տեղեկատվության ստացումից և տիրապետումից: Ներկայումս ՀՀ ԱՎԾ-ի կողմից գյուղատնտեսության ոլորտում վարվում է վերլուծական վիճակագրություն: Այսինքն՝ վիճակագրական տվյալների հավաքագրումը չի կատարվում ըստ տնտեսվարող սյուբեկտների,

համայնքային ամփոփ տվյալների և ընտրանքային հետազոտությունների արդյունքների ընդհանրացման միջոցով, որը բավարար չէ համակարգի մանրակրկիտ վերլուծության ու դրա արդյունքների գնահատման համար: Ուստի

առաջիկա 1-2 տարիների ընթացքում անհրաժեշտ է ստեղծել գյուղատնտեսական վարչական վիճակագրական ռեգիստր:

Հասարակության հետ համագործակցությունը:

Կառավարման արդյունավետության բարձրացման համար կարևոր է ապահովել քաղաքացիական հասարակության ներգրավվածությունը գյուղատնտեսության ոլորտի քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացում: Ոլորտի զարգացման համար հիմնարար նշանակություն ունեցող օրենքների, որոշումների, ռազմավարական ծրագրերի և հայեցակարգերի նախագծերը մինչև ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը պետք է քննարկել շահագրգիռ հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիա:

Արտադրության համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման, երաշխավորված գնով արտադրանքի իրացման, գյուղատնտեսական տեխնիկայի, վառելիքի, պարարտանյութերի մատակարարման, գյուղատնտեսական արտադրանքի վերամշակման, ինչպես նաև գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումների ներդրման գործընթացների արդյունավետ կազմակերպումը հնարավոր է ապահովել գյուղատնտեսական կոոպերատիվների միջոցով: Կոոպերատիվները կարող են նաև զգալիորեն նպաստել ագրարային հատվածի և տնտեսության մյուս ճյուղերի միջև տնտեսական կապերի ձևավորմանը և զարգացմանը:

Երաշխավորված գին:

Անհրաժեշտ է սահմանել կարևորագույն գյուղատնտեսական արտադրատեսակների (հացահատիկ, միս, կաթ) իրացման երաշխավորված գներ, որոնք տարվա ընթացքում կարող են ճշգրտվել՝ հաշվի առնելով արձանագրված

գնաձի տեմպը: Երաշխավորված գների սահմանման համար անհրաժեշտ է հիմք ընդունել երկրի բարենպաստ բնակլիմայական պայմաններում արտադրված կարևորագույն գյուղատնտեսական մթերքների հաշվարկված ինքնարժեքը: Անբարենպաստ պայմաններում գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության համար կհատկացվեն լրացուցիչ դոտացիաներ: Տարվա ընթացքում ֆերմերային տնտեսությունները ազատ են իրենց արտադրանքի տնօրինման հարցում և այն կարող են

վաճառել շուկայական գներով, որոնք հնարավոր է լինեն երաշխավորված գնից բարձր, ցածր կամ հավասար: Իրացման գինը երաշխավորված գնից ցածր լինելու դեպքում տարվա վերջում ֆերմերային տնտեսությունը կստանա փոխհատուցում նշված տարբերության չափով: Շուկայում երաշխավորված գնով իրացման ենթակա հիմնական գյուղատնտեսական արտադրանքի ավելցուկի առաջացման դեպքում կառավարության կողմից կիրականացվի դրանց ինտերվենցիոն գնումը երաշխավորված գնով և կապահովվի գնված ապրանքների հետագա տնօրինումը՝ պահպանումը, վերամշակումը, իրացումը, փոխանակումը և այլն:

Արտահանման խթանումը:

Արտահանման ուղղվածություն ունեցող և արտաքին շուկայում մրցունակ արտադրանք արտադրող կազմակերպություններին հարկ է տրամադրել վարկային երաշխիքներ, դրամաշնորհներ և տեխնիկական օժանդակություն: Առավելապես նախընտրելի են՝ պտուղ-բանջարեղենի վերամշակման, գինեգործական, օրգանական գյուղատնտեսական մթերքների, չոր մրգերի, կաթնամթերքի և մսամթերքի առանձին տեսակների, թարմ մրգերի, արտադրության, հետբերքահավաքային տեխնոլոգիաների կատարելագործման և կարողությունների հզորացման, մանր եղջերավոր անասունների արտահանման, շուկայահանման ենթակառուցվածքների զարգացման և ներդրումների խթանման ծրագրերը:

Գյուղատնտեսության տեխնիկական վերազինումը և տեխնիկայի արդյունավետ օգտագործումը:

Գյուղատնտեսության տեխնիկական ապահովվածության ներկա վիճակը, հատկապես առկա տեխնիկայի ծայրաստիճան մաշվածությունը և նորացման միանգամայն անբավարար տեմպերը, հիմք են տալիս կանխատեսելու, որ առաջիկա տասնամյակի վերջում ինտենսիվ մշակության չի ենթարկվի վարելահողերի 55-60 տոկոսը: Այս հիմնախնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է. ▯

- Յուրաքանչյուր տարի հանրապետություն ներմուծել տրակտորներ, հացահատիկահավաք, կերահավաք կոմբայն և տրակտորների ագրեգատավորման նվազագույն նորմաներին բավարարող քանակությամբ գյուղատնտեսական գործիքներ, ▯
- Պետություն մասնավոր հատված գործընկերության զարգացման ընդունելի տարբերակների կիրառումով ներմուծված տեխնիկական հատկացնել գյուղական համայնքներին, սպառողական կոոպերատիվներին և առևտրային գյուղատնտեսական ձեռնարկություններին, ▯
- Պետական աջակցություն ցուցաբերել մեխանիզատորական և գյուղատնտեսական տեխնիկայի նորոգման կադրերի պատրաստմանն ու վերապատրաստմանը, շարժական տեխնիկական օգնության ծառայությունների զարգացմանը, ▯

- Հողի նվազագույն և զրոյական մշակության տեխնոլոգիայի ներդրում և համապատասխան գյուղատնտեսական տեխնիկայի ձեռքբերման աջակցություն:

Ջերմոցային տնտեսություններ

Ներկայում Բավական ընդլայնվում են ջերմոցային տնտեսությունները, հատկապես՝ Բանջարեղենի և ծաղիկների մշակության նպատակով: Հարկ է նշել, որ ՀՀ-ում գործում են 130-140 հա ջերմոցներ, որոնց շուրջ 60 տոկոսը մասնագիտացած է Բանջարեղենի արտադրությամբ (մասնավորապես՝ լոլիկ, վարունգ, տաքդեղ և այլն), իսկ 40 տոկոսը՝ ծաղիկների արտադրությամբ: Ջերմոցային տնտեսությունները տեղակայված են Արարատյան դաշտում (Արարատի և Արմավիրի մարզերում), Կոտայքի և Արագածոտնի մարզերում: Ջերմատնային տնտեսությունների հիմնական արտադրանքը Բավական Բարձրորակ է, Բայց արտադրանքի քանակի սահմանափակության պատճառով դա իրացվում է ներքին շուկայում:

Այդուհանդերձ, ջերմոցային տնտեսությունների զարգացմանը խոչնդոտում են մի շարք գործոններ: Մասնավորապես՝ համապատասխան մասնագետների պակասը և առկա մասնագետների վերապատրաստման անհրաժեշտությունը, ջերմատների ջեռուցման և հովացման, կաթիլային ոռոգման համակարգերի թանկությունն ու ծախսատարությունը, ինչպես նաև էներգակիրների գների բարձրացումը Բացասաբար են անդրադառնում մրցունակության վրա: Այդ պատճառով ներքին շուկան աստիճանաբար գրավում են թուրքական և պարսկական արտադրության լոլիկն ու վարունգը: Խնդիրները Բավական խորքային են, որոնք կարող են լուծվել «պետություն-մասնավոր հատված» համագործակցության միջոցով:

Ներկայումս ջերմոցային տնտեսությունների զարգացմանը մեծ աջակցություն է ցուցաբերում «Ջերմատնային ասոցիացիա» գյուղատնտեսական հասարակական կազմակերպությունը: Վերջինս համագործակցում է միջազգային մի շարք նմանատիպ կազմակերպությունների հետ, որոնց աջակցությամբ իրականացնում է համատեղ ծրագրեր, կատարում է միջազգային փորձի փոխանակում և ներդրում ՀՀ-ում:

Իրացման գործոն

Ներկայումս գյուղացիական տնտեսությունների՝ հատկապես պտուղ-բանջարեղեն արտադրողների կողմից արտադրանքի իրացման գործընթացը հստակ կանոնակարգված չէ, և շատ դեպքերում դա վերջնական սպառողին է հասնում արտադրողի վաճառքի մեծածախ գնին կրկնակի գերազանցող գնով: Այս առումով, կարևորվում է պետության դերը շուկայավարման մեխանիզմների կարգավորման և արդիականացման համար: Դրա նախնական և համեստ դրսևորումը Երևանի քաղաքապետարանի և ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարության ջանքերով մայրաքաղաքում կազմակերպված գյուղատնտեսական տոնավաճառներն են, որտեղ ուղղակի կերպով, առանց միջնորդի, բավականին մատչելի գներով արտադրողները վաճառում են իրենց արտադրանքը: Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է ընդլայնել այս փորձը և ներդնել հանրապետության մյուս քաղաքներում:

Բնական աղետներ

Գյուղատնտեսության ճյուղը բարձր ռիսկային է, ուստի պարենային անվտանգության ապահովման համար կարևոր է բնական աղետների կանխարգելման միջոցառումների իրականացումը, ինչը հնարավոր է պետական աջակցության շնորհիվ: Նշենք, որ վերջին տարիներին մեծ ներդրումներ են կատարվում ՀՀ մարզերում հակակարկտային կայանքների տեղադրման համար: Առավել բարձր պաշտպանվածություն ապահովելու առումով, այս գործընթացը պետք է շարունակական բնույթ կրի, ինչի արդյունքում ՀՀ բոլոր մարզերում կտեղադրվեն կայանքներ և կնվազեցվեն աղետները: Ներկայումս զարգացած երկրներում կիրառվում են հակակարկտային առավել հուսալի և արդյունավետ տեխնոլոգիաներ, ինչպիսին է, օրինակ՝ ցանցապատումը: Դեռևս փորձնական կարգով համեմատաբար փոքր տարածքների վրա այս տեխնոլոգիան ներդրվում է նաև Հայաստանում:

Հանրապետությունում ինովացիոն ոլորտի զարգացման համար անհրաժեշտ են հետևյալ գերակայությունները՝

1. Ինովացիոն ենթակառուցվածքների ստեղծումն ու զարգացումը,
2. Էներգիայի այլնտրանքային աղբյուրները,

3. Բարձր տեխնոլոգիաների մշակումը,
4. Էկոլոգիապես նախընտրելի տեխնոլոգիաների ներդրումն ու զարգացումը:

Հիմնախնդիրներ և խոչընդոտներ

Հող

Յուրաքանչյուր երկրում գոյություն ունի գյուղացիական տնտեսության օպտիմալ չափ և դրա հետ կապված հողհանդակների օպտիմալ շահագործում: Համակենտրոնացման ճամբարի սկզբունքով հացի քիչ թե շատ հավասար, բայց շատ փոքր կտորների բաժանված հանդակները առավել նվազեցին կոմունիկացիաների անցկացման և անարդյունավետ ոռոգման, իսկ հետագայում նաև՝ սխալ հերկի հետևանքով:

Հացահատիկի և հատիկաբերողների ցանքային տարածություններն ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2017թ. Հունվար-դեկտեմբեր

Մարզեր	Հացահատիկ և Հատիկաբերողներ	
	2017թ. հա	2017թ. 2016թ. Նկատմամբ, %
Ք. Երևան	10	9.1
Արագածոտն	22959	73.9
Արարատ	4671	64.2
Արմավիր	5501	84.4
Գեղարքունիք	30913	86.2
Լոռի	12174	82.6
Սյունիք	13098	95.8
Շիրակ	41998	86.6
Սյունիք	16674	63.3
Վայոց ձոր	2387	59.9
Տավուշ	4862	48.2
Ընդամենը	155247	78.3

Նախկին 869 կոլեկտիվ և պետական տնտեսությունները ծավալված էին 147 000 առանձին հողհանդակների վրա: Պետք էր դրանք պահպանել՝ մրցութային կարգով տրամադրելով առանձին լոթերով՝ տարբերություն դնելով գյուղի աշխատավորի և գյուղաբնակի միջև, այլ ոչ թե բաժանել մոտ միլիոն կտորների:

Հանրապետությունում գյուղացիական տնտեսության միջին չափը հավասար է 1.37 հա և տատանվում է 0.61 հա Արարատյան հարթավայրում և 3.0 հա

նախալեռնային ու լեռնային շրջանների համար: Միջին հաշվով 3 կտոր կազմող տնտեսության հողատարածքի մեկ կտորը ոռոգելի է, երկուսը՝ ոչ:

Տնտեսությունների 88%-ը ավելի փոքր է, քան 2 հա-ն և զբաղեցնում է վարելահողերի 77%-ը:

Տնտեսությունների 12%-ը ավելի մեծ է, քան 2 հա-ն և զբաղեցնում է վարելահողերի 23%-ը:

Տնտեսությունների մոտ 15%-ում մշակում են նաև վարձակալած հողեր, միջինը 3.2 հեկտարի չափով, իսկ 30%-ում չեն մշակում մասամբ կամ ամբողջապես՝ հողերի վատ որակի, ջրի կամ միջոցների բացակայության, տնից հեռու գտնվելու պատճառով:

Հայաստանի մակերեսի մոտ կեսը լավային առաջացումներ են՝ առանց կամ գրեթե առանց հողածածկի: Մյուս կեսը լեռնային մարգագետնային, շագանակագույն, անտառային դարչնագույն, կարբոնատային, կիսաանապատային և լեռնային սևահողեր են: Ոչ ճիշտ ագրոտեխնիկայի կիրառման և հողապաշտպան միջոցառումների բացակայության պատճառով բոլոր հողերը այս կամ այն չափով վնասված են հումուսային շերտի աղքատացման, քամու և ոռոգման էրոզիայի, աղակալման հետևանքով: Հատկապես թեքությունների վրա գտնվող հողակտորների՝ մեծ տոկոս կազմելու պարագայում միանգամայն անթույլատրելի է լանջին ուղղահայաց ակոսներով վար կատարելը, ինչը տեղի է ունենում գրեթե ամենուրեք, և դրա նախապայմանն է սխալ կատարված հողհատկացումը:

Անտառածածկույթը հանրապետությունում 15 տարի առաջ կազմում էր 11%: Այժմ, երբ նշված տարիների ընթացքում, սկզբում՝ էներգետիկ ճգնաժամի, իսկ ապա ուղղակի սխալ շահագործման պատճառով շատ ծառեր կտրվեցին՝ 6%: Նույն էներգետիկ ճգնաժամի պատճառով վերջին 15 տարիներին հողերը չնչին քանակներով են հարստացվել կոմպոստով կամ գոմաղբով, որը էներգետիկ ռեսուրսներով աղքատ Հայաստանում ավանդաբար օգտագործվել է, չորացած վիճակում, որպես վառելանյութ գյուղական վայրերում: Ինչ վերաբերում է արդյունաբերական եղանակով ստացվող պարարտանյութերին, Հայաստանը նախկինում արտադրում էր բավական չափով ազոտ պարունակող պարարտանյութ (կարբամիդ), նաև ներկրում էր ազոտ, կալիում և ֆոսֆոր պարունակող պարարտանյութեր երկաթգծով: Այժմ կարբամիդ Հայաստանում չի արտադրվում, փոխարենը Վրաստանից ներկրվում է ոչ բարձրորակ ազոտական սելիտրա: Երկաթգիծը գրեթե չի գործում՝ տարածաշրջանի բարդ քաղաքական իրավիճակի պատճառով: Դրա հետևանքով չեն ներկրվում K և P: Եվ եթե երկրի հողերը և ջուրը որոշ աշխարհագրական տարածքներում հարուստ են կալիումով, ապա ֆոսֆորական պարարտանյութերի վերջին տարիների բացակայությունը բերել է

այնպիսի դեֆիցիտի, որով վտանգվում է գյուղատնտեսական կենդանիների ոսկրակազմի նորմալ ձևավորումը:

Ոռոգում:

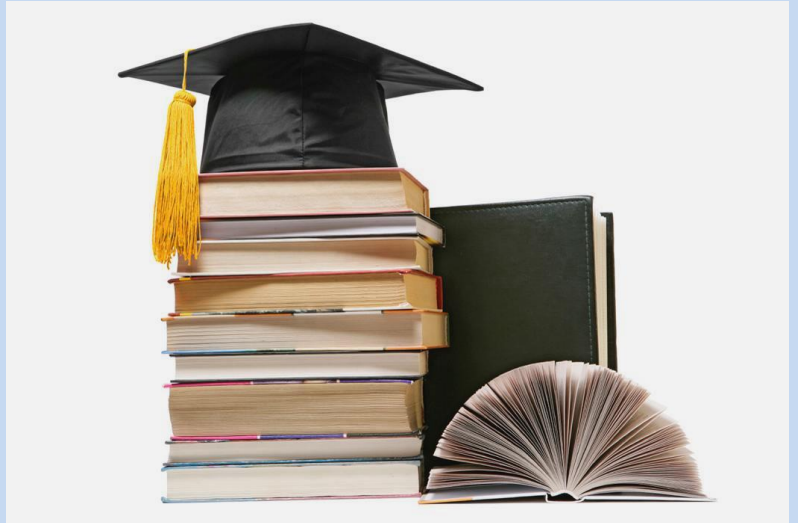
Հանրապետությունում ոռոգվում է ոչ ավելի, քան 200 հազար հա տարածություն, այն էլ շատ ցածր արդյունավետությամբ: Նախկինում, երբ գործում էր Խորհրդային Միության էներգետիկ համակարգը՝ էլեկտրաէներգիայի չափազանց ցածր գներով, ոռոգման հայեցակարգն այն էր, որ միշտ կարելի էր ջրարբիացմանը մասնակցած կամ չմասնակցած, բայց արդեն ներքին կետում հայտնված ջուրը նորից մղել վերև և կատարել ոռոգում: Բացի այդ, չնայած վերջին 10-15 տարում անընդհատ փոփոխվել են սակագները և փորձարկվել ոռոգման կառավարման տարբերակներ (օրինակ, ոռոգման համակարգի տարբեր հատվածների համար սուբյեկտների պատասխանատվության բաշխումը), համակարգը չի օպտիմալացվել, քանի որ փոփոխությունները կրել են հախուռն բնույթ և ոչ թե եղել վերլուծությունների, լայն քննարկումների և մասնակցային սկզբունքով որոշումների ընդունման արդյունք: Սրան ավելացնենք ոռոգման համակարգի տեխնիկական անմխիթար վիճակը և նոր տեխնոլոգիաների իսպառ անտեսումը, որի պատճառով ջրի կեսից ավելին կորչում է մինչև դաշտ հասնելը, որտեղ էլ այն օգտագործվում է նույնպես 50 %-ից պակաս արդյունավետությամբ:

Գործառնական նշանակություն, հողատեսք	ՀՀ Վարչական սահմաններում (հեկտար)					
	Սեփականության սուբյեկտ					Ընդամենը ոռոգվող հողեր
	Օտարերկրյա պետությունների, կազմակերպությունների և ՀՀ հատուկ կացություն ունեցող անձանց	ՀՀ քաղաքացիների	ՀՀ իրավաբանական անձանց	Համայնքային	Պետական	
Վարելահողեր	100.5	96540.4	1646.5	19673.5	1217.5	119178.4
Այդ թվում՝ պտղատու այգիներ	26.5	17883.6	1249.3	1249.3	12.3	19809.7
Խաղողի այգիներ	14.6	12901.8	591.3	591.3	0.9	14238.9
Այլ բազմամյա	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0	1.9
Բազմամյա տնկարկներ, ընդամենը	41.1	30787.4	1840.7	1840.7	13.2	34050.5
Խոտհարքներ	0.0	1195.2	0.0	303.8	0.0	1499.0
Արոտավայրեր	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Այլ հողատեսքեր	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Ընդամենը	141.6	128522.9	3014.7	21818.0	1230.7	154728.0

Կրթություն, խորհրդատվություն, գիտություն, վերապատրաստում:

Գյուղատնտեսական կրթական համակարգի կոնտինգենտը հիմնականում քաղաքաբնակ է, որի չնչին տոկոսն է միայն ավարտելուց հետո աշխատում ըստ մասնագիտության: Պետական չնչին և պատահական դրամաշնորհային ֆինանսավորումն ի վիճակի չէ արդյունավետորեն ծառայեցնել գյուղատնտեսական գիտությունը

գյուղատնտեսական

արտադրությանը: Թույլ է

կրթության, գիտության և արտադրության փոխադարձ կապը: Գյուղատնտեսության ինտելեկտուալ դաշտը խիստ տրոհված է:

Նախկինում գոյություն ունեցող վերապատրաստման համակարգը գրեթե գոյություն չունի, և դրա համար տարիներ առաջ գյուղատնտեսական կրթություն ստացած գյուղաբնակ մասնագետները չեն կարող անհրաժեշտ չափով պիտանի լինել իրենց համայնքներին:

Վերամշակում:

Հայկական վերամշակող ձեռնարկությունները տարիներ շարունակ ինչպես ներսի, այնպես էլ դրսի շուկաների համար արտադրել են բարձրորակ հյութեր, ջեմեր և մուրաբաներ, տոմատի մածուկ, թթուներ և մարինադներ: Համաշխարհային համբավ ունեն հայկական միրգն ու բանջարը և նրանցից ստացված պահածոները:

Շուրջ 10 տարի նախկին շուկաների կորստի և ոչ ժամանակակից սարքավորումներով հագեցած լինելու պատճառով այդ բնագավառը անգործության էր մատնված: Միայն 1997-ից վերամշակող ձեռնարկությունները սկսեցին գործել, սկզբում՝ իրենց կարողությունների 5-10%-ով, ապա՝ թափ հավաքելով և ընդլայնելով արտադրական ծավալները: Բացի ֆերմեր-վերամշակող հարաբերությունների

անկատարությունից, նոր շուկաների որոնումներից, արտոնագրման համակարգի անկատարությունից, կան նաև զուտ տեխնիկական խոչընդոտներ՝

- Վերամշակող ձեռնարկությունների ընդունման կետերի մթերքի որակավորման անալիզների ոչ ադեկվատ լինելը,

- Ընդունված ապրանքի դիմաց վճարման պարտավորությունների ուշացած կատարումը:

Այլ խոչընդոտներ:

- Դաշտային գյուղատնտեսական տեխնիկայով ապահովվածությունը կազմում է հազիվ 10%, իսկ տեխնիկայի միջին «հասակը»՝ 20-25 տարեկան: Ընդ որում, եթե այդ «հասակի» տրակտորը լավ խնամքի դեպքում դեռ բավարար է ծառայում տիրոջը, նույնը չի կարելի ասել կոմբայնների մասին. պահեստամասերի բացակայության հետևանքով բերքի կորուստը հասնում է 30%-ի:
- Ավելի վատ վիճակում է անասնապահական համալիրի հագեցվածությունը տեխնիկայով (գոմերի մաքրում, կլթում, կաթի պահեստավորում, մշակում, տեղափոխում): Վերջին տարիներին փոքր ինչ բարելավվել է գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակման տեխնիկական հագեցվածությունը:
- Ուշ գարնանային և շատ անգամ վաղ ամառային ցրտահարությունները, կարկուտը, հաճախ պատահող չորային տարիները գյուղատնտեսություն վարելու համար Հայաստանը դարձնում են ռիսկային գոտի:
- Այժմ հանրապետության բնակչության մոտ կեսը զբաղված է գյուղատնտեսությամբ: Դժվար թե նրանք բոլորը հենց ֆերմեր են: Բայց ծայր առած հողի վաճառքը զարգացում չի ապրում նաև այն պատճառով, որ անգամ ինքն իրեն ֆերմեր չճանաչող գյուղացին այլ աշխատատեղ չունենալու պատճառով մնում է

Առ այսօր լուծված չէ երկրի ո՛չ ագրարային քաղաքականության խնդիրը, ո՛չ էլ պարենային անվտանգության հարցը: Ընդհանուր առմամբ, Հայաստանի գյուղատնտեսությունում ծառացած հիմնախնդիրները արտահայտում են անցումային շրջանի առանձնահատկությունները և շուկայական տնտեսության անցնելու դժվարությունները:

Առաջընթացի հնարավորություններ

Հողի որակի և կառավարման բարելավում:

Իրավիճակը բարելավելու լավագույն տարբերակը կլինեն այն, որ պարարտանյութերի ներկրման դժվարություններն օգտագործվեն ի նպաստ օրգանական կամ կենսաօրգանական ուղղվածությամբ գյուղատնտեսության զարգացման, երբ անօրգանական բնույթի սննդատարրերը փոխարինվում են տարբեր եղանակներով վերամշակված գոմաղբում և այլ թափոններում (կենսահումուս, մեթանային խմորման կոնվերտ, կոմպոստ) առկա բաղադրիչներով: Այս դեպքում հողը ոչ միայն հարստանում է անհրաժեշտ սննդատարրերով, այլ նաև հումուսի առաջացման համար անհրաժեշտ բակտերիալ կազմով: Այդպիսի հողերում աճող բույսերը գրեթե կարիք չունեն քիմիկատների միջամտության, իսկ աճեցրած բերքը որակվում է որպես էկոլոգիապես մաքուր և հեշտությամբ գտնում է իր տեղը շուկայում:

Վերջին 10 տարիների ընթացքում մասնակի հաջողությամբ փորձեր են արվել հանրապետությունում տարածել կենսահումուսի կուլտուրան: Առաջին քայլերն են արվում գյուղատնտեսության

թափոններն (գոմաղբ, բուսական մնացորդներ) օգտագործել կենսագազ և բարձրարժեք կենսաօրգանական պարարտանյութ ստանալու ուղղությամբ: Կենդանիների գլխաքանակը երկրում այնպիսին է, որ ոչ միայն կապահովի բոլոր գյուղատնտեսական հողերը արժեքավոր կենսապարարտանյութով, այլև թույլ կտա արտահանել դրանից ստացված խտացված պատրաստուկներ:

Հայաստանն ունի ևս մի բնական ռեսուրս, որը հողի որակը բարելավող հիանալի կոմպոնենտ է: Խոսքը երկրի հյուսիսում և հյուսիս-արևմուտքում հայտնաբերված ցեոլիտների մեծ պաշարների մասին է: Դրանք բարելավում են հողի զագափոխանակությունը և ապահովում սննդանյութերի մուտքը բույսի մեջ փոքրիկ չափաբաժիններով, ինչը չի հանգեցնում սննդատարրերի կուտակմանը բույսում և դրանով նպաստում է բույսի աճի և արտադրողականության բարձրացմանը:

Կոոպերացիայի նկատմամբ բացասական նախատրամադրվածությունը հաղթահարելու համար ճկուն պետական քաղաքականություն պետք է մշակել, և

կոոպերացիայի նոր, իրավաբանական տեսակետից պարզ և հուսալի ձևեր առաջարկել գյուղացուն՝ հաշվի առնելով մարդկության փորձը այդ բնագավառում:

Ինչ վերաբերում է հողի շուկայի ակտիվացմանը, դա, անշուշտ, պետք է դիտարկվի որպես բազմապլանային միջոցառում: Անհրաժեշտ է ստեղծել հուսալի գործող հիպոթեկային համակարգ, և վերը նշված սոցիալական լարվածությունից խուսափելու համար մշակել հատուկ պետական ծրագիր:

Այն կարող է հիմնված լինել հետևյալ դիտարկումների վրա՝

- Ամեն մի գյուղացի ֆերմեր չէ, բայց գյուղացիների մեծ մասը, անգամ սեփականաշնորհված հողի վաճառքի դեպքում, չի պատրաստվում վաճառել տունը՝ տնամերձի հետ միասին, որոնք սկսում են ծառայել որպես ամառանոց և ամառանոցային տնտեսություն: Չունենալով համապատասխան գիտելիքներ և հմտություններ՝ քաղաքաբնակ ամառանոցատերերը իրենց ընտանիքներին ապահովում են թարմ և պահածոյացված մրգով և բանջարեղենով: Միջինը 0.1 հա կազմող տնամերձը՝ հատկապես պետական հովանավորչությամբ ոչ միայն թարմ մրգով և բանջարեղենով կարող է ապահովել գյուղաբնակ ոչ ֆերմերի ընտանիքը, այլև դուրս գալ շուկա՝ արտադրանքի ավելցուկով:
- Հողերի անարդյունավետ կառավարման այլ օրինակ է Արարատյան հարթավայրը, ուր ցորենն իր զբաղեցրած տարածքներով առաջին մշակաբույսն է դարձել: Ցորենի տարածքները հարթավայրում սկսեցին ընդարձակվել 10- 15 տարի առաջ, երբ իրացման և ուղղակի գոյատևելու խնդիր կար: Այդ միտումը չի դադարել և այժմ, բայց արդեն նվազագույն ֆինանսական և աշխատուժի ներդրման առաջնայնության պատճառաբանությամբ: Սակայն նվազագույն ներդրումները բերում են և նվազագույն արդյունք:

Ոռոգման բարելավում:

Անհապաղ պետք է բարելավվի ջրատարների վիճակը: Գյուղացին պետք է ստանա ջուր և վճարի իր փաստացի ստացած ջրի համար: Պետք է բարելավվի նաև ջրման տեխնիկան՝ առայժմ ավանդական ոռոգման տեխնիկայի արդիականացմամբ, ապա հետզհետե անցնելով կաթիլային ոռոգման համակարգի: Կառավարությունը որքան շուտ միջոցներ գտնի դրա համար, այնքան շուտ կձեռքբազատվի ծախսատար դրենաժային համակարգի սպասարկումից: Կաթիլային համակարգը ապահովում է բարձր բերք և տնտեսում տարածաշրջանում մեծ դեֆիցիտ համարվող ջուրը:

խմելու ջուր արտահանել, եթե վերանայի իր ջրօգտագործման հայեցակարգը: Վերջերս այդ ուղղությամբ որոշ քայլեր արվում են, մեծացվում և ամրացվում են բարձր լեռնային և նախալեռնային գոտու ջրամբարները: Դրանց գումարային տարողության համապատասխան մեծացումով միայն կարելի է այս օրվա օգտագործվող 2,5 մլրդ մ³-ից մոտենալ երկրի ջրային ռեսուրսների պոտենցիալ արժեքին, որն է 7,5 մլրդ մ³, և ռոռգել ավելի քան 200 հազար հա:

Ռոռգման համակարգի բարելավումը չի կարող տեղի ունենալ առանց լայն քննարկումների, որոնց ակտիվորեն պետք է մասնակցեն ֆերմերները, նրանց շահերը ներկայացնող կազմակերպությունները, տեղական կառավարման մարմինները:

Գիտակրթական համակարգ:

Գյուղատնտեսական գիտության, կրթության, խորհրդատվության և վերապատրաստման արդյունավետ փոխհամագործակցության հաջողված մոդել պետք է ստեղծվի: Ոչ միայն գիտությունը և կրթությունը պետք է ներդաշնակորեն ինտեգրված լինեն, այլև սերտորեն աշխատեն ֆերմերների հետ: Հատկապես հիմնականում համալսարաններին կից կարող են գործեն սերմերի սերտիֆիկացման, կամ ջրի, հողի և գյուղատնտեսական մթերքի անալիզների լաբորատորիաները: Վերջիններս ոչ միայն կսպասարկեն ֆերմերին:

Այսինքն՝ սպասարկելով ֆերմերին, նրանք պարզապես կծառայեն գիտակրթական համակարգին: Նման համակարգի կիրառումը կստեղծեր այնպիսի միասնական ինտելեկտուալ դաշտ, որտեղ բոլոր գործընթացներին ակտիվորեն կմասնակցեր նաև ուսանողը:

Անհրաժեշտություն է դարձել կրթական համակարգում ուսանողների կողմից ընտրվող առարկաների ցանկի ընդլայնումը, որը հնարավորություն կտա պահանջարկ չունեցող անդամ, ունիվերսալ մասնագետների փոխարեն պատրաստել նպատակային եզակի մասնագետներ՝ գյուղատնտեսության և նրա հետ առնչվող ցանկացած բնագավառի համար:

Վերամշակում:

Վերամշակող համակարգը, վերը նշված թերություններով հանդերձ, հետզհետե զարգացում է ապրում: Ներդրողների համար այն գնալով ավելի հրապուրիչ է դառնում: Հաշվի են առնվում Հայաստանում աճող մրգի և բանջարեղենի բարձր որակը, անասնաբուժական արտադրանքի բարձր համային և էկոլոգիական հատկանիշները:

Այն հանգամանքը, որ այս բնագավառում կատարված ներդրումների արդյունքում նորանոր ապրանքներ են դուրս եկել արտաքին շուկա, նոր ներդրողների է քաջալերում: Դա իր հերթին կհանգեցնի նոր վերամշակող ձեռնարկությունների գործարկմանը և ոչ լրիվ հզորությամբ աշխատողների լիարժեք բեռնվածությանը: Այս պարագաներում ոչ միայն կլուծվեն ֆերմերների համար այդքան կարևոր բերքի իրացման խնդիրը, այլ նաև ադեկվատ գներով ընդունման և ժամանակին վճարումներ կատարելու խնդիրները, քանի որ բավարար թվով մասնակիցների պարագայում բնագավառը կգործի առողջ մրցակցության պայմաններում: Արդեն այսօր կան ձեռնարկություններ, որոնք զարնանը ֆերմերին կանխավճար են տալիս՝ աշնանը նրանից ստացվելիք մթերքի դիմաց:

Կոոպերացիա, կենսաբազմազանության պահպանում, անտառների համատեղ օգտագործում:

Որոշ խոչընդոտների վերացման համար կոոպերացիան հանդիսանում է միակ միջոցը, որոշների համար՝ հիմնականը, մյուսների համար՝ այս կամ այն չափով նպաստավոր: Գյուղացու սոցիալական ակտիվության ցածր աստիճանը, որն այսօր գնահատվում է որպես միջանկյալ՝ պասիվ, հեռու է պահում նրան որոշումների ընդունման գործընթացից:

Թե՛ կենսաբազմազանության պահպանման, թե՛ ընդհանրապես ազգային ռեսուրսների կառավարման և այլ էկոլոգիական միջոցառումների համար լավագույնը կոլեկտիվ գործողությունների ձևն է:

Բազմազանության կորուստը կանխելու նպատակով ուտելի բույսերը և դեղաբույսերը, որոնք հատկապես բարձր են գնահատվում և, հետևաբար, շատ են հավաքվում բնական վայրերից, անհրաժեշտ է աճեցնել գյուղացիական տնտեսություններում: Օրինակ՝ ծնեբեկը, սիբեխն ու ավելուկը, իսկ դեղաբույսերից՝ մատուտակը, կատվալեզուն և առյուծագի հնգաբաժանը արդեն աճեցվում են

Ֆերմերային տնտեսություններում: Սակայն դա արվում է անհատների նախաձեռնությամբ, այլ ոչ թե պետական լայնածավալ ծրագրերի միջոցով:

Անտառային տարածքների գրեթե կրկնակի կրճատումը վերջին 15 տարիների ընթացքում պարտավորեցնում է իրավիճակը շտկելու հատուկ մոտեցումներ դրսևորել: Անտառը նաև տարածք է, որտեղ մարդը կարող է ծավալել գյուղատնտեսական գործունեություն:

Գյուղատնտեսական կենդանիներին անտառային տարածքներում պահելը հնարավորություն է տալիս ոչ միայն մասամբ լուծել նրանց կերի և հողի պարարտացման հարցը, այլև նրանց միջոցով արահետային ցանց ստեղծելով՝ կանխել հնարավոր հրդեհների տարածումը:

Անտառների վարձակալման պրակտիկան հայտնի է շատ երկրներում: Առաջարկվում է անտառների վարձակալումը կատարել համայնքի կողմից, որը կպարտավորվի խնամել անտառը, կատարել սանիտարական հատումներ և ծառաբազմացման աշխատանքներ՝ մասնագիտացված ատյանների հետ կնքած պայմանագրի համաձայն: Վերջիններս էլ ըստ պայմանագրի կատարում են տարածքի մոնիտորինգը: Վերահսկման և գրագետ անտառօգտագործման պատասխանատվությունը կրում է ողջ համայնքը, ինչը կբացառի առանձին անձանց կողմից կատարվող չարաշահումները:

Ագրոտուրիզմ:

Ագրոտուրիզմն այսօր Հայաստանում, կարելի է ասել, դեռ գոյություն չունի, բայց կան արդեն դրա նախադրյալները.

1. Հայաստանն իր կլիմայով, բնությամբ և պատմամշակութային հարուստ ժառանգությամբ ինքնին ավանդական տուրիստական երկիր է,
2. Բնակչության գրեթե կեսը զբաղված է գյուղատնտեսության մեջ, ուստի ագրոտուրիզմի զարգացմանն ուղղված ներդրումներն ունեն ընդարձակ և հեռանկարային բնագավառ:

Առաջարկվում է Հայաստանի ագրոտուրիզմի մոդել՝ արտաքին և ներքին տարբե րակներով:

Արտաքին տարբերակ:

Զբոսաշրջիկները հիմնականում գալիս են դրսից, դրանց մեծ մասը գյուղատնտեսության մասնագետներ են, որոնց հետաքրքրում են Հայաստանում գյուղատնտեսության վարման առանձնահատկությունները: Հաստատվում են «Ֆերմերը՝ ֆերմերին» երկկողմանի հարաբերություններ:

Ներքին տարբերակ:

Այս տարբերակում ներգրավվում են մի կողմից ոչ այնքան հարմարավետ կացարան և լրացուցիչ աշխատուժի կարիք ունեցող գյուղացին, մյուս կողմից՝ այն քաղաքաբնակները, որոնք հնարավորություն չունենալով այլ երկրներում կազմակերպելու իրենց և իրենց ընտանիքների հանգիստը, իրականացնում են այն հայրենի բնության գրկում՝ օգտվելով թարմ գյուղատնտեսական մթերքից: Վճարումը կարող է լինել դրամով կամ պայմանավորվածությամբ: Երեխաները այս պարագայում ստանում են պատշաճ աշխատանքային դաստիարակություն և առնչվում գյուղատնտեսությանը և բնությանը:

Վերականգնվող էներգիայի հնարավորությունները:

Չունենալով օրգանական վառելանյութի սեփական աղբյուրներ՝ Հայաստանը կախման մեջ է ներկրվող էներգակիրներից: Արտադրվող էլեկտրաէներգիայի միայն 20%-ն է ստացվում սեփական էներգառեսուրսներից՝ հիդրոէլեկտրակայաններում: Մնացածը՝ ներկրվող էներգակիրներից, 45% ջերմակայաններում և 35% ատոմակայանում: Այնուամենայնիվ, Հայաստանն ունի վերականգնվող էներգիայի բավականին մեծ ռեսուրսներ: Դրանք առաջին հերթին հիդրոռեսուրսներն են, որոնց պոտենցիալը կազմում է 3.2 մլրդ կիլովատ/ժամ, որից այսօր յուրացվում է 1.5 մլրդ: Կան հողմաէներգետիկայի զգալի ռեսուրսներ, որոնց տեսական պոտենցիալը գնահատվում է ավելի քան 10 գիգավատ/ժամ, իսկ դրա տասներորդ մասը

համարվում է տեխնիկապես մատչելի: Մեծ է արևային էներգիայի պոտենցիալը՝ 1700-1800 կիլովատ/ժամ մեկ քառակուսի մետրին (միջին եվրոպականը կազմում է 1000):

Համապատասխան միջոցների առկայության դեպքում մոտակա 10-15 տարիներին հնարավոր է օրական մեթանի արտադրությունը հասցնել մինչև 100 000 մ3-ի: Հանրապետությունում գոյություն ունեցող անասնազվաքանակը՝ գյուղատնտեսական այլ թափոնների հետ միասին, կենցաղային աղբի և կոյուղու անգամ մասնակի վերամշակումը հնարավորություն կտան գրեթե լրիվ բավարարելու ջերմային էներգիայի պահանջը: Հայաստանի համար վերականգնվող էներգետիկայի զարգացումը ռազմավարական և կարևոր բնապահպանական խնդիր է:

Հետագա աղակալման կանխումը և աղուտների օգտագործումը:

Ինչպես և ամբողջ աշխարհում, Հայաստանի հողերին էլ սպառնում է աղակալման, իսկ այն չկանխելու դեպքում՝ նաև անապատացման վտանգ: Հանրապետությունն ունի 5 000 հա առաջնային աղակալման հողեր, ինչը պայմանավորված է հողերի կազմով ու կառուցվածքով, և երկրորդային աղակալման 25 000 հա հողեր, որոնք առաջացել են սխալ շահագործման կամ ոչ պատշաճ ագրոտեխնիկայի կիրառման հետևանքով: Միջոցառումները, որոնք կարող են կանխել հետագա աղակալումը և դարձնել արդեն աղակալած հողերը օգտագործելի, հետևյալն են.

1. Մակերեսային ջրերի խորացում դրենաժային համակարգի միջոցով,
2. Տրանսպիրացիայի նվազեցում ջրախնա տեխնոլոգիաների կիրառման և դաշտապաշտպան անտառաշերտերի կառուցման միջոցով,
3. Հալոֆիտ և աղադիմացկուն բուսատեսակներ մշակելու և ճիշտ ցանքաշրջանառություն կատարելու միջոցով:

Հատկապես առաջին երկու միջոցառումները որոշումների կայացման և իրագործման հարցում ենթադրում են ամբողջական համայնքների անդամների ակտիվ մասնակցություն:

Եզրակացություն

Հողի շուտափույթ սեփականաշնորհումը

Հայաստանում հանգեցրեց նրան, որ գյուղատնտեսության նախկին ենթակառուցվածքները քանդվեցին, իսկ նորերը, որ պետք է օգնեին գյուղացուն

կողմնորոշվել իրեն անձանոթ հասարակական տիրույթում՝ չձևավորվեցին: Արդյունքը եղավ այն, որ միևնույն ագրոէկոլոգիական պայմաններում այսօր աճեցվում է 2-3 անգամ պակաս բերք, ինչը չի կարող չհանգեցնել զգալի սոցիալական լարվածության:

Քանի որ բնակլիմայական պայմանները դարձնում են Հայաստանը գյուղատնտեսության համար ռիսկային գոտի՝ ներդրումներն առաջին հերթին պետք են ապահովագրական և վարկային համակարգեր ստեղծելու համար:

Գյուղատնտեսությունը յուրահատուկ է իր բազմագործոնությամբ, և զարգացումը այդ կարևոր կենսական բնագավառում պայմանավորված է ոչ միայն ֆինանսական և ֆիզիկական կապիտալներով, այլև մարդկային, բնական և սոցիալական կապիտալների համատեղ ներագրումով, որոնք ներառում են.

1. Մարդկային կապիտալ - ներառում է անհատի առողջությունը, սնունդը, արհեստավարժությունը, գիտելիքները, ուսուցումը, ենթարկվելու և առաջնորդելու կարողությունները,
2. Բնական կապիտալ - բնական մթերքը և ռեսուրսը՝ աճեցված և վայրի, ջուրը, թափոնները և դրանց մշակումը, հողը և այլն,
3. Սոցիալական կապիտալ - դա մարդկանց միմյանց կապող ուժն է հասարակության մեջ, համայնքի մեջ գոյություն ունեցող կանոնների, նորմերի սանկցիաների փոխադարձ համաձայնեցումը:

Քանի որ ագրարային քաղաքականությունը առաջին հերթին գործողությունների ծրագիր է, գործնականում իրականացվող նպատակային ընթացիկ ծրագրերը, մաս են կազմում ազգային ագրարային քաղաքականության:

